

ПЕРЕЯСЛАВСЬКА НІЧЬ

ТРАГЕДИЯ

Єремії Галки

(Николая И. Костомарова.)

148535

Передруковано зь українського новорочника: „Сніпъ,
зкрутивъ Александръ Корсунъ, Харьківъ, 1841.“

Коштомъ руськихъ академиківъ.

Л Ъ В І В Ъ .

Зь друкарні Михайла Ф. Поремби.

1867.

Тако свободився народъ Руський зъ - підъ ига
Лядського Єгипетського.

Ой у нашій у славній Україні
Бували колись престрашні злигодні, бездольні години.
Ніхто Українцівъ не ратувавъ,
Ніхто за їхъ Богові молитвъ не посилавъ.
Тільки Богъ Святий нашихъ не забувавъ . . .
Отъ-же й пройшли, изійшли злі незгоди:
Немає нікого, що-бъ насъ подоли!

ДІЄВІ ЛЮДЕ.

Переяславський староста.

Анастасій, священникъ.

Семенъ Гердикъ.

Петро Корженко.

Опанасъ, ёго племінникъ.

Чужестранецъ.

Жидъ Оврамъ.

Зацвилюховський, офіцеръ польскій.

Марина, сестра Лисенкова.

Козаки.

Переяславці.

Польскі жовніри.

Хоръ.

Діється въ 1649. році въ городі Переяславі підъ
Великъ - день.

СЦЕНА I.

Петро, Чужестранець.

Петро.

Чи се-бъ-то й правда такъ, якъ ти казавъ?

Чужестранець.

Чи Дніпръ у васъ такъ широко розлився,
Що чутка зъ тої сторони доходить,
Якъ изъ Московщини? . . . Все Задніпровъє,
Мовъ грімъ єго ударивъ, запалало.
Зъ лугівъ, зъ ярівъ виходють гайдамаки;
Вівчаръ міня на списъ свою гірлигу;
Забувъ плугатиръ ниву, — леміши,
Серпи идуть на військовее діло;
Старі на коняхъ їздють, и жінки
И діти поробились козаками.
Що-дня біжать до Гетьмана кравчини, —
Страшенне військо стало. Ляхъ и жидъ
Не мають місця голови сховати.
Въ Покутті, по Подоллі, по Волині
Всі городи повизволялись: скрізь
Побили старостівъ, повипахали
Жовнірівъ, замки оддались изъ-сили,
Въ церквахъ ніде служить нема поміхи,
И скрізь, скидаючи кровавую одежу,
Идуть козаки до церкви дякувати Богу.

Петро.

Не дурно кажуть: сподівайсь на Бога!
Вінъ милосердь, хоча и покарає,
А все-таки змилується упять.

Чужестранець.

Хиба обь сімъ у васъ нема и вісти?

Петро.

Та що тобі сказати, чоловіче!
И радъ бувъ въ царство, та гріхівъ багацько!
Що зможе бідний городъ? . . Якъ свіріпи
У просі, такъ у імъ Ляхівъ.
Які були що дужчі и завязтші,
Ті порозходились, або й побиті;
Зостались тільки діти, немошніи,
Жінки та зрадники. Знайшлись би може,
Що й стать на ворогівъ були-бъ охочі,
Такъ проклятуці все въ насъ одняли.
Ані шаблюки, ні рушниці, ані грошей . . .
Що діяти? — Гараздъ, де сила є!

Чужестранець (показує на груди).

Тутъ наша сила! (показує на небо) Тамъ надія наша!
Я чоловікъ бувалий, много бачивъ;
Багацько й самъ одбувъ и бідъ и лиха:
Бачъ, ока правого нема, и права
Рука відрублена, и тутъ у грудіхъ
Дві кулі вліплена
Хочъ золотомъ всього мене обвісь:
Воно не буде того кошту мати,
Якъ отсі рани; черезъ їхъ я мушу

Усякому Українцеві сказати:
 Дивись и знай, що й я служивъ родині;
 И ти, мій брате, такъ служить їй мусишъ!
 Отъ и тобі, добродію, скажу я:
 Ви, бачу, всі жалкуєтесь на лихо,
 А вислобонитись — нема въ васъ сили.
 Коли — бъ хто оступавсь за васъ, такъ такъ!
 Тоді-бъ ви добре зачимчикували!
 Нехай чужі на смерть за васъ идуть,
 А ви кричатимете: отъ-то слава!
 Нема Ляхівъ, вже ми усіхъ побили! . . .
 Нашъ панъ Хмельницький ма велику силу,
 И помігти всімъ городамъ раднішъ;
 Але вінъ тільки посилав помічъ
 До тихъ, котрі самі попіднімались.
 Отъ-бачъ въ Канєві; се вже я самъ бачивъ.

Петро.

А розкажи, якъ діялось въ Канєві.

Чужестранець.

А отъ-якъ: бачъ въ суботу се було
 На мясниці. Усі Ляхи и Жиди,
 Понапивавшись, зъ вечора гасали,
 А ніччю, п'яні, де хто впавъ, тамъ лігъ.
 О-півночи задзвонено у дзвінъ;
 Скрізь запалавъ огонь; шумить, брязчить;
 „Смерть ворогамъ“ луною віддалося!
 Ляхи, котрі при розумі були ще,
 Почувши чвару, та мершій збиратись;
 Звістали старосту, — той, проклятушій,
 И въ городі не бувъ: весь день гулявъ.

Въ монастирі, відкіль вінъ, супостатъ,
 Прогнавъ ченцівъ и папюгъ позаводивъ.
 Поки прочумались, ажъ зиркъ — вже трупомъ
 Повнісенькі улиці набиті;
 Избіглось військо; поки вшижувались,
 Нарештували самопали и гармати, —
 Обвидівро. И почалася валка!
 Години не пройшло, — вже руськимъ гибель
 Зовсімъ припала. Староста у городъ —
 И висилає каштеляна: „Ке, скажи їмъ,
 Що я на всіхъ їхъ ласку покладаю;
 Нехай- лишъ скорються.“ Той тільки ввійшовъ, —
 Не вспівъ роззявить рота, такъ и гепнувъ!
 — Коли вміратъ, такъ помремо! — Усі
 Увъ-одинъ голосъ закричали. — Ріжте,
 Конайте насъ — изгинемъ козаками! —
 Скажений староста велівъ за сее
 Губити всіхъ; все різати й губити:
 Старихъ, малихъ, — ні жодної душі
 Щобъ не зосталось. На такі закази
 Піднялося кровавее игрище;
 Зачадівся зо всіхъ кутківъ Каневъ,
 И снігъ одъ крові танувъ, якъ одъ сонця.
 Ажъ до півдня їхъ різали безъ шани;
 И всякъ, кому приходилась черга,
 Закриє тільки очи, скаже: Боже!
 Твоя всть воля! — Зъ тимъ и вікъ кінчає . . .
 Якъ тутъ Господь зласкавився надъ імя:
 Де ні візьмись кравчина гайдамаківъ
 Зъ Лисенкомъ — гепъ! и оступили городъ!
 Ляхи, почувши, кинули різню,
 И поспішали боронити замка.

А руські, одигнувши, попридбали
 Оружжя — та зь середини на їхъ
 Микъ-микъ, микъ-микъ, а вже Лисенко
 Й у замокъ скочивъ. Сучі вороги
 И уши попускали. А Лисенко
 Якъ подививсь, який справляли бенкетъ
 Вони надъ руськими, гукнувъ своїмъ —
 Щобъ всіхъ Ляхівъ, Жидівъ и Уніятівъ,
 Всіхъ до останку изгубити. Се,
 Казавъ, імъ буде дяба за невиннихъ.
 Изъ половини прощогого дня,
 Весь понеділокъ, до вівторка вранці,
 Давали недовіркамъ добру шану:
 На Тясмині ажъ горку нагатили
 Жидівськимъ групомъ, — ввечері, и вранці,
 И въ нічъ, и въ день, все різали; сімъ тисячъ
 Католиківъ пропало якъ собакъ;
 Жінокъ, дітей, и виннихъ и безвиннихъ, —
 Всіхъ изгубили
 Въ вівторокъ нікого було вже бити;
 У монастирь по старосту послали;
 Зь своїми, все мосцівими, панами
 Прихавъ вінъ, забитий у кайдани.
 У вечорі усіхъ панівъ спекли.
 А старості злупили шкуру. Такъ
 Пімстилися надъ ворогами наші!
 У середу усі церкви відперли
 И правили молебень Богу въ дяку.

Петро.

Гараздъ такъ лучилось. Бачъ, козаки
 Наскочили, а то-бъ усі пропали —
 А ні за віщо. Такъ-то, брате, й намъ.

Що зробимъ ми, хочъ и піднімемося?
Поб'ють, якъ ту траву; у нашімъ краї
Відъ козаківъ не дїждешся підмоги.

Чужестранець.

На що вамъ їхъ? Ви сами козаки.
Хиба чого Канівці сподівались?
Кому неволя замоторошніє,
Тому все рівно — жити, чи умерти,
То й смерті самъ жада. Ні, пане-брате!
Або вже ви Ляхами поробились,
Або Ляхи не з'обіжають васъ.

Петро.

И дє-то вже не з'обіжають, брате!
Якъ би ти бачивъ — вчора, о срамота!
Якъ уніятський бискупъ до костїла їхавъ
На литавію, а єго колясу
Везли дванадцять чоловікъ изъ руськихъ,
А Жидъ бувъ візникомъ! Онъ-погляди,
Семиця біла — завтра Великъ-день, —
А ми не знаємъ свята, и въ церквахъ
Всі дні служення не було: прокляті
Жиди не упускають въ божу церкву;
На одкуші святеє держуть. Добре,
Якъ завтра скинемоь чимъ заплатити, —
То прийдеться и празника не знати.

Чужестранець.

И се у васъ нікто й не ворухнувся?

Петро.

Дві чвари, брате, въ насъ було за рікъ.
Та що-жъ зъ того? Ляхи заразъ узнали;

Переловили, повязали, поведи
 До старости — тамъ імъ була погибель.
 Надіялись було ми на одного, —
 Того уже нема!

Чужестранець.

На кого-жь?

Петро.

Отъ на того Лисенка, що казавъ ти.
 Бо вінъ, коли ти знавшъ, чоловіче,
 Изъ нашого Переяслава. Роківъ
 Зъ-пять в тому, якъ вінъ насъ одурався.
 Вінъ бувъ козакъ, и не злюбивъ кормиги.
 Коли на насъ Господь наславъ недолю,
 Такъ вінъ не стерпівъ, позбравъ дѣ-кого,
 Тай учинивъ противъ Ляхівъ тревогу.
 Але було не зъ силою. Ляхи
 У сто разівъ були відъ нашихъ дужчі.
 Поки вони зібрались, ажъ Лисенко
 И всі єго козацькі товариші
 Якъ-разъ у глибці въ пана опинились.
 Отъ староста и призива до себе
 Лисенка, и допитуватись взявся;
 А той, якъ зъ імъ балакавъ, та якъ хватить
 Пистоль у єго, та якъ свисне въ груди —
 Та у вікно — юрба Ляхівъ за імъ —
 Кричать, гукають—вінъ собі байдуже —
 Та набіжавъ до Альти на проваля,
 Та въ Альту; — тутъ за імъ, мовъ та крупа,
 Посипались кулі. Богъ помігъ, —
 Ні жодная єго не зачепила,
 И переплинувъ вінъ собі щасливо

Аж на той берегъ. Зъ тій пори вже ми
 Не бачили ёго. Ляхи шукали,
 Півверта-ста червонихъ намогались
 Тому, хто приведе ёго: та дярма.
 Отсе-жъ якъ чутка пронеслась у насъ,
 Що вінъ воює та Ляхівъ псує,
 Такъ поговорювавъ у насъ народъ,
 Що може вінъ, якъ не забудь своїхъ,
 То може й прийде вислобонить насъ.
 Ехъ, братіку! — надіялись було ми,
 Та й те надіяння уже пропало.

Чужестранець.

А чомъ?

Петро.

Хиба не чувъ про ту причину,
 Що зъ нимъ була: сердега воювавъ,
 Та вже довоюювався. Вишневецький
 Піймавъ ёго въ Немирові, казали.
 Не знаю; кажуть, може и брехня
 Та вже-бъ тобі про сев знати лучче.

Чужестранець.

Та чувъ и я носилась чутка всюди.
 (дзвонють)

Петро.

Ну, слава Богу! (здіймає сличокъ и хреститься):
 Се, мабуть, панъ-отець нашъ Анастасій
 Вблагавъ жидівъ; дозволили служити.
 И то, сердешний, вчора цілий день

Ходивъ збирати гроші по дворахъ ;
 Такъ суча жидова за кожную службу
 По півдесятка злотихъ дубить. Охъ,
 Теперъ-то може й завтра на Великъ-день
 Достанеться ще Богу помолитись.
 Якъ спомяну я прошлі давні роки,
 Ажъ серце рветься. То була година!
 Було — сподобить насъ Господь діддати
 Ведико - дня, то ажъ неваче світъ
 Повеселіша; все такъ приязно,
 Такъ радісно; якъ прийде світлий день, —
 Кожнісенъвий и горе позабуде;
 Ніхто тобі смутненько не погляне;
 И всі відъ серця дякують все Богу.
 А що теперъ!! О, Боже милосердий!
 На віщо такъ дітей своїхъ караєшь!
 (здихає)

СЦЕНА II.

(Опанасъ прибігає и ревно плаче й голосить.)

Опанасъ.

Охъ, дядечку! Охъ, бідна голова!

Петро.

Господь Святий зъ тобою, Опанасе!

Опанасъ.

Охъ, дядечку-голубчику! Охъ, лихо!

Біда та й годі! — Матірть узяла

Петро.

Хто? Якъ? Кули?

Опанасъ.

До старости жовніри повели;
Голодна смерть, казали, буде їй.

Петро.

Охъ, Мати Божа!

Опанасъ.

Охъ, дядечку! біда зъ-усімъ та й годі!
И говоривъ же: мамо, цуръ ёму!
Ну що, якъ чортъ який изійде? — Ні!
Тя, каже, тільки дяку напустивъ:
Вони теперъ не зайдуть. — Отъ
И празникъ намъ! Охъ, лихо намъ, та й годі!

Петро.

Що-жъ лучилось? Кажи бо швидче!

Опанасъ.

Та все-жъ паски! — Бачъ, здумала цекти!
Я и казавъ, крий Боже, якъ казавъ!
Що-жъ? — Не послухала. Якъ я казавъ,
По моёму и вийшло. Тільки въ пічъ
Сажати стала, тутъ вони й прибігли,
Якъ крикнули, такъ мати, якъ стояла,
Ажъ черезъ силу встояла. Вони
Якъ ухватили бідну за волосся,
Та зъ хати, — я до нихъ, вони мене

Штирхнули въ груді — отже якъ,
 Крий Боже, досі, дядечку, болить.
 Вони її поволокли изъ хати;
 А я за іми, кланяюсь, прошу їхъ:
 Змилуйтеся, кажу, панове добрі,
 Не поробить безщасного мене!
 Не мучте бідній матері! . . . Прохавъ,
 Прохавъ прохавъ, — вони ні півсловечка.
 Я все за іми йду, та все прохаю.
 Одинъ мені и каже: йди ти къ злидню!
 Псяюха, твоя мати, руська сучка,
 Издохне зъ голоду въ лёху у панськімъ.
 Та якъ схвативъ мене, та й кинувъ геть.
 А мати — більшъ її уже й не бачивъ!!

Петро.

Сестра моя, безщасниця!

Опанасъ.

Ой, дядечку, дайте-жъ мені пораду!
 Що-жъ тутъ мені вже на світі робити?

Петро.

Яку тобі пораду дамъ, небоже?
 Хиба зъ тобою плакать та терпіти?
 О, Боже нашъ! на-що такъ прогнівився
 На насъ! — Молися Богу, Опанасе!
 Де чоловікъ не въ мочі помігти,
 Такъ треба помічи одъ Бога ждати.

Опанасъ (хлипа).

Що буде зъ матіррю! . . . Охъ, лихо! лихо!

Чужестранець.

Чого-жъ голосишъ тамъ? Чого дявчишъ
 Дівчачимъ голоскомъ? — Срамота! — Хлопець,
 Козакъ! . . . Мала дитина такъ не буде
 За матіррю ревіть, якъ ти, ломака!
 Чи лядьки батько не привізь изъ місця?!

Петро.

Послухай чоловіче; це у перше
 Побачилися ми. Я ще й не знаю,
 Відкіль ти, й що такеє. Ти удався
 Мені такимъ и приятнимъ и добримъ,
 И я признавъ за наського тебе.
 Теперъ, не знаю Будь ти, чимъ еси,
 Тількі, коли хто вірує у Бога,
 Той уважає за великий гріхъ
 Зъ чужого лиха глумувати. Ти чужий,
 Тебе ніхто не утісня, не мучить;
 Иди-жъ, будь ласкавъ, прічъ одъ насъ безщасливихъ
 И не глузуй надъ бідністю, бо є
 Такий на небі, що той глуздъ почує.

Чужестранець.

Тебе бо, дядьку, лихо зъ глузду збило!
 Коли-бъ ти втявъ бувъ, що я говоривъ,
 Такъ ти-бъ сего исправді не варякавъ.

(Опанасові:)

Жінкамъ та дітямъ можна квасить губи,
 А не такому гайдуку, якъ ти.
 Чи такі слези помігтимуть лиху?
 Чи вернуть тобі матір? Се вже справді
 Переродились наші руські Якъ?

Прохать Ляхівъ , до нігъ імъ припадати ,
Дорогу злодіямъ слезами гладить ??
Не слези помічъ въ лісі , а залізо !

Петро.

О, що-бо ти се кажешъ , чоловіче !
Ну, хочъ би де-якъ вінъ на те пішовъ ,
Изъ матіррю нещасною що-бъ сталось ?

Чужестранецъ.

Нікчемні ланці ! Кваші ви , лапури !
Та вамъ ще не такого лиха треба !
У сто разівъ Господь на васъ пославъ би
Нещастя , бо ви стоїте сего !

СЦЕНА Ш.

(Анастасій зъ плащаницею, за імъ Народъ.)

Анастасій.

На-що, кажу, ви біжите за мною !
Гріхъ дарма лихо накликає на себе.
Гей братці, розійдіться, розступіться
Подумають, що чвару затаили.
Кажу вамъ, розійдіться: ви нічого
Тутъ помічи не вдієте, собі
Пеню тільки зъ дурниці вчините.

Народъ (кричить :)

Якъ можно ! Якъ се можно ? Плащаницю
Святую ! Якъ ? Жидівськими руками ?

Ми гроші заплатили; ми насильно
Закажемъ, щобъ молитись насъ пустили!!

Анастасій.

Святе діло боронити віру,
Родину и законъ свій. Бо которі
Те уробляють, ті предъ вічнимъ Богомъ
Велику честь и славу залучають.
И ви-бъ такъ добре, діти, учинили,
Коли-бъ при иншімъ се було случаі.
Бо хто безъ всякій помічи иде
На смерть, хочъ будь воно й за праве діло,
Той душу й вікъ свій загубляє дурно,
И самъ собі погибель заподіє.
Отъ-такъ, бачъ, вамъ: що зробить ваша кучка?
И васъ повяжуть и побють, и дригимъ
Наробите ще горя: дозиратись
И більшь втіснати стануть; и тоді
Не те, що-бъ Богъ прийнявъ усердде ваше,
А ще за тихъ, кого въ напасть введете,
Предъ Богомъ одповіть дасте. За кого
Отсе ви піднялися? За мене?
Та я відъ сего умиваю руки!
Коли вже Богъ священника свого
Не ратувавъ, чого-жъ ви заходились?
За Церковъ, за Христа? — Господь Небесний,
Коли-бъ Ему було угодно те,
Безъ вашій помічи їхъ покаравъ би:
Огненні ріки випустивъ би Вінъ
На ворогівъ Своіхъ, коли-бъ схотівъ.
Богъ милосердий. Его милосерддю
Кінця нема. Вінъ ворогівъ своїхъ

Прощає й милує. Смертельний гріхъ
 Занапащати душу дурно. Відступіться!
 Я боронить Святу церковъ мушу,
 Бо я її послужникъ. Хай потягнуть
 Мене въ темницю, хай катують, мучуть:
 Не перший мученикъ одъ їхъ я буду;
 А ви идіть собі, молітьсѣ Богу,
 Терпіть, плачте, впять таки молітьсѣ
 И впять терпіть, бо й Богъ терпівъ нашъ.
 Отъ ликъ святий; изъ імъ я умірати
 Готуюсь: иманемъ єго — идіть!
 Чого-жъ ви ще хияєтесь, — розходьтесь!
 Воістинну скажу вамъ: хто не піде,
 Той буде супротивникъ Богу й Церкві.

Н а р о д ъ .

Та якъ же ми тебе покинемъ?

А н а с т а с і й .

Хто вамъ сказавъ, що я
 Боюся смерти? — Ні! За віру вмерти
 Моя потреба перша. Вамъ же, діти,
 Не подобає погібати. — Діти!
 Прошу васъ, будьте ласкаві, уважте
 Мені, священнику своєму! — Ради Христа
 И Матері Єго Пречистій и Святихъ,
 Ради Велико-дня, що наступає
 Розходьтесь, діти . . . Що ви стоїте?
 Идіть-же! — Проклять той, хто зъ васъ посьміє
 Не слухати мого глаголу!!

(народъ почина розходитись)

Добре!

Скажу вамъ : добре , — сто разівъ скажу ;
 Неначе камінь спавъ зъ душі у мене !
 Теперъ я весело піду на смерть !
 Благословить васъ Богъ , Отець Небесний !
 Моліться, діти ! Вінъ, Отець нашъ милий ,
 Змилується надъ дітьми .

Петро .

Скажи, будь ласкавъ, що се за новина?
 Дивлюсь и сухаю, й не втявъ нічого.
 Дзвонили къ службі: панъ-отець зъ народомъ
 На ринці опинились! — Чи нова
 Пеня настигла?

Анастасій .

Не дуже-то й нова.
 Зібравъ-бувъ грошей я, и заплативъ
 Жиду Овраму за святую службу,
 Зъ умовою такою, щобъ сегодні
 И завтра не було запрету. Вінъ
 Одававъ ключі; ударили у дзвінъ:
 Избігся людъ; я службу-бувъ почавъ,
 И, такъ якъ то законъ поведівав
 Христові страсті споминать сегодні,
 Взявъ плащаницю зъ олтаря й несу
 Якъ тутъ у двері жидъ и закричавъ:
 За плащаницю треба особливе
 Платити. Я йому й кажу: Змилуйси!
 Я вже віддавъ тобі. Чого-жъ ти пнешся?
 Ти ворогъ Божий, жидъ, — не слідъ тобі
 Ходить сюди, якъ служитися. А вінъ

Схвативъ изъ рукъ у мене плащаницю
 Й давай її првати та тріпати
 Народъ не стерпівъ, збивъ ёго изъ нигъ,
 Вінъ закричавъ, побігъ изъ церкви й прямо
 До старости — жалітися на насъ.

СЦЕНА IV.

(Зацвilihовський зъ Жовнірами й Жидъ
 Оврамъ прибігають.)

Зацвilihовський.

А осьде вінъ, муршило довгогривий!

Оврамъ.

Такъ, вінъ, вельможний пане! Вінъ—розбійникъ!
 Вінъ — бунтовникъ! Се утікати хотівъ!

Зацвilihовський.

Не утече, кабанъ. Гей, хлопці, швидче!
 Гей, оступіть ливень ёго шаблями!
 Ось ми ёму дамó, якъ утікати!

Анастасій.

Не дунавъ я й не думаю втікати.

Оврамъ.

Ні, ні Вельможний пане, ні! — Вінъ бреше.

Анастасій.

Язык жидівський бреше. — Що ви привели
По одного ватагу цілу?

Зацвилюховський.

Въ тюрму тебе узяти, вражий руський.

Анастасій.

Озьміть. — И коли-бъ ви малу дитину
Прислали взяти мене, я все-бъ сказавъ:
Озьміть!

Зацвилюховський.

Ачъ, дяволове руське серце!
И не змінивсь въ лиці.

Анастасій.

Чого-жъ змінятись?
Ви думаете, страху завдали,
Якъ васъ сюди ватага приплелася?
А що казавъ Христось нашъ, якъ жида
Прийшли по Его? — Легиони-бъ цілі
Небеснихъ анголівъ явились зразу,
Коли-бъ Я захотівъ. — Тимъ я скажу вамъ,
Що проти вашого заліза въ мене
Є оборона й помічъ ще кріпчіша.
Пять словъ сказати, и де-бъ взялася помічъ . . .
И вся-бъ ватага ваша порозбігалась.

Зацвилюховський.

А що вінъ каже се — сей клопъ, шизматикъ?

Анастасій.

Те я кажу, що лишні отсі шаблі;
Вони-бъ мені нічого не зробили,
Коли-бъ я самъ не покоровсь.

Зацвilihовський.

Мовчи!

Анастасій.

Мовчатиму.

Зацвilihовський (Овравові).

Кажі ти, що вінъ діявъ?

Овравъ.

А якъ же, пане! Чвару піднімавъ!
Исправді чвару. — Заплативъ вінъ гроші
За службу . . . Але въ їхъ в полотенце
Що на сей день розстелють середъ церкви,
Та поспівають трохи, та усі
И лізуть цілувати. Вінъ же грошей
Не давъ за се, та ухопивъ, та й хоче
Нести посередъ церкви розістлати
А я стою біля порога й бачу
И тільки вінъ на голову напаявъ —
А я у церкву — гроші, кажу, гроші, —
А сучий піпъ не те, щобъ покоритись —
Ще лаятись, а людъ увесь на мене —
Та такъ, що трохи не забили, пане.
Отъ справді, пане, трохи не забили!!

Анастасій.

Ти брешешъ, жиде!

Оврамъ.

Ні, то вінъ все бреше;

А я такъ отъ-якъ правду говорю!

Вінъ зъ церкви вкравъ ёго: спитайте лишъ!

Зацвилюховський.

Укравъ? А? — А?

(Анастасій мовчить)

Мовчить, такъ кориться. Ну, — де-жъ сховавъ?

(Анастасій мовчить)

Кажі, де дівъ те полотенце?

(Анастасій мовчить)

Кажі!

(бъе ёго по щопі)

Анастасій (підставляє щоку).

Бий у-друге.

(Зацвилюховський бъе)

Чужестранецъ (підходить).

Стревайе. Чи не гріхъ се таки вамъ

Такъ изнущатись? За-що ви бъетесь?

Мерзенному жиду, бачъ, захотілось

Поглумувати зъ христянина! Ти, Оврамъ,

Чи якъ тебе зовуть, жидівська пика!

Скількі тобі за плащаницю грошей?

О в р а м ь.

Та вже дасте хоча десятокъ злотихъ.

Чужестранецъ (кида ёму гроші).

Озьми хочъ двадцять, сучий синъ, падаюка!
Та й убірайся икъ чортамъ у пекло.

О в р а м ь.

Ще й лається? (тихо) Такъ, справді, двадцять злотихъ.

З а ц в и л и х о в с ь к и й.

Що ти за чоловікъ?

Чужестранецъ.

Я прохожаний:

З а ц в и л и х о в с ь к и й.

Се гарно. Гей, сюди-лишь, хлопці!
Озьміть лишень отсёго мацапуру!

Чужестранецъ.

За-що?

З а ц в и л и х о в с ь к и й.

За те, що ти мені здаєшся бісомъ.
Якъ подивитись на тебе, такъ тільки
Тобі йти по дворахъ шматківъ прокати:
Сліпий, кривий, обшарпаний зъ одежі —
А гроші якъ полуవు розсипає!

Чужестранець (підходить до ёго й показує ёму тихо щось похоже на листъ паперу).

Не комезись. Гляди
 Я завтра самъ до старости піду.
 Погано глядите ви своїхъ руськихъ.
 Ідїть собі, а я до їхъ пристану.

Зацвилюхвський.

А, добре, знаю. Розступіться, хлопці!

(до Анастасія:)

Иди собі хармаркати у церкву
 Надъ полотенцемъ, якъ казавъ Оврамъ.

(Овраму:)

А ти, жидівська пика, щобъ не смівъ
 Ти цілий тиждень докучати намъ,
 Бо гроші оддали тобі усі.

Оврамъ.

Твоя въ сімъ воля, мій вельможний пане.

Я-бъ и не те, та сее вамъ извісно . . .

Велику пошлину за одкупъ правляють,

Ще тільки попрохавъ би щось васъ, пане, —

Бачъ, завтра въ їхъ ажъ двічі зъ корогами

Крестъ церкви ходють

Такъ щобъ ище за короги що-небудь.

Чужестранець.

А скількі?

Зацвилюхоський.

Якъ, жидівська утроба!!

Стревай, отъ ми дамо тобі! — Гей хлопці!

О в р а м ъ.

Охъ, паночку! — Ой, лишечко! — Простіть! . . .

Змилютеся, — не буду, — я не буду

Зацвилюхоський.

Гляди, не дуже

О в р а м ъ.

Ні, я такъ . . . нічого

И справді, такъ . . . нічого я нічого

Зацвилюхоський.

Ачъ, бісівъ жидъ, зякався!

(тихо Чужестранцеві:)

Добре, добре. (уйшли)

Анастасій (Чужесвранцеві:)

Що ти ні єсть, чи зъ добрістю, чи зъ змисломъ, —

Ти добре діло намъ зробивъ. Спасеть

Тебе Господь! — Теперъ хто хоче, люде

Збірайтеся. Ходімъ молитись Богу.

(Народъ збірається).

СЦЕНА V.

(Герцикъ зъ товпою Хлопцівъ.)

Герцикъ.

Ні, братці, ні, — се вже хочъ якъ, такъ ні!
 Терпіте, коли хочте, я-жъ . . . спасибі!
 Хоча и пропаду, нехай же знає
 И вінъ, якъ зачіпать мене.

Петро.

Що вінъ?

Одинъ зъ Хлопцівъ.

Послухай, брате; що ти зробишъ крикомъ?
 Почують

Герцикъ.

Що? Ти думаєшъ, що я
 Такий, якъ ви? — Ні братці, знайте те,
 Що батько мій полковникъ бувъ. Еге!
 Вінъ, бісівъ, що хиба? Адже, я бачу,
 Вінъ дума, що теперъ, якъ вже Лисенка
 Нема, такъ вінъ, що хоче, те и робить!
 Ні, друже, стій! — Ще я живий-здоровий
 На твою голову.

Де-хто зъ Народу.

Що, и тобі погано?!

Герцикъ.

О, трясця імъ! Погано? Отъ! — Та імъ
Ще поганіше буде. (оглядується кругомъ)
Е! — тутъ багато васъ! Та все знакомі,
Усі колись були намъ приятели.
Ото лиха година! Прежъ якъ часто
Бувало бачились, якъ ще покійникъ
Отець живий бувъ, а теперъ забули.

Одинъ зъ Хлопцівъ.

Ні, пане. — Вже за кого, а за тебе головами радніші
наложитъ!

Герцикъ.

Ви знаєте, хто я?

Другий зъ Хлопцівъ.

Панъ Герцикъ.

Герцикъ.

Мій батько вмеръ за васъ, якъ изъ покійниківъ
Лисенкомъ ви ходили підніматись,
Умеръ за всіхъ у мукахъ, у тортурахъ . . .
Не показавши ні на кого, все
Принявъ на себе, — ви-жъ мене забули!

Одинъ зъ Народу.

Его отецъ бувъ добрий чоловікъ!

Другий.

Спасенная душа!

Одинъ зъ Хлопцівъ.

Ні, пане, не забули. Що ти хочешъ,
У всімъ тобі радніші послужити!

Герцикъ.

Якого ви ще лиха не терпіли?
Ще якъ хиба зъ васъ ворогъ не глумивсь?
Псу лучча честь, ніжъ кожному изъ васъ!
Чого-жъ ждете ви?

Анастасій.

Божові ласки!

Герцикъ.

Богъ бачить наші біди, Богъ намъ буде
Помошникомъ. Послухайте лишъ, братці:
Ви терпіте усі, а я не хочу.
Изъ васъ глумуються; ви імъ покірні; —
Я не такий! — мене не зачіпай!
Послухайте лишъ, товариші. Вчора
Й мене зъобидівъ староста проклятий:
Однвявъ у мене заручену дівку,
Лисенкову сестру, мою коханку, —
Однвявъ и держить въ себе мість папюги.
Я бувъ хотівъ до себе на весілля
Васъ звати після святъ; а вінъ укравъ,
Вхвативъ її, якъ вовкъ ягня, до себе.

Почувши, що Лисенка вже забили,
 Вінъ дума, що теперъ ёго вже воля
 Знящатись надъ ёго сімъєю. Братці!
 Багато вамъ Ляхи робили лиха;
 Ви все терпіли — я терпіть не хочу!
 Піду до ёго заразъ, та й убью
 Убью . . . Отсіімъ пістолемъ встрелю! отъ-якъ!!
 Що після буде, хай и буде! — Лучче
 Смерть, ніжъ така недоля и поруга!

Одинъ зъ Хлопцівъ.

Молодець!

Другий.

Добрий Герцикъ чоловікъ!

Третій.

Щире серце!

Четвертій.

Его батько вмеръ за насъ!

П'ятий.

Вінъ сирота!

Шостий.

Сирота! Бідний сирота!

Семий.

Не дамо погибати Герцикові! Сами погибнемо за ёго!

Одинъ зъ Хлопцівъ.

Лучче смерть, ніжъ наруга, — говорили діди наші.
(Народъ турбується; шумъ; шовотня.)

Анастасій.

Паць Герцикъ! — На-що ти людей турбуєшь?
Схотівъ пропасти самъ, такъ пропадай.
На-віщо-жъ ти підмовлюєшь и другихъ!

Герцикъ.

Паць - отче!

Анастасій.

Послухайте, міряне. Хто зъ васъ піде
За імъ, той буде ворогъ Християнству,
И я, по власті Богомъ мні наданій,
Запретъ на всіхъ кладу проти закона
Такъ діяти. Тенерь свята - субота:
Тоді хотіли въ церкву, — отъ и можно!
Відперта церква. Що-жъ ви стоїте?
Ходімо. (повертається; Народъ стоїть).

Герцикъ (въ сѣрцяхъ кидається до ёго).

Ти, набуть, зъвівъ одъ Ляхівъ прочуханівъ,
Ну, їжъ; ну, кланяйся імъ — вони ще разъ
На щокахъ обірвуть тобі волосся!
Чого-жъ ти люде добрі зводишь, дєне??

Анастасій.

Ходімо, добрі люде, швидко в церкву,
Бо сонечко звернуло вже на західъ.

Герцикъ.

Стій, стій — не ворухись! — Я дамъ тобі!

Петро.

Семене, що ти? — Блекети обвіся!!
Говь! Хлопці! — Що ви стоїте, безумні!
Не бачите, — вінъ мабуть одурівъ!
Священника! . . . Ахъ, бісівъ синъ — антихристь!
Охъ, супостать!! Рука твоя проклята
Посміла!!! (Народъ оступа Герцика). Ваять его!

Герцикъ.

Вязать?! — Ахъ ти, стара собака! . . . Якъ?
Мене вязать?? . . . Кишки тобі скорішъ,
Я розвяжу шаблюкою сією,
Ніжъ ти до мене смітимешъ торкнутись!!
(обмахує коло себе шаблею)
Стонадцять вамъ чортівъ! Гидкі поганці,
Підніжки недовірківъ, отщепенці,
Ви — байстрюки, жідоцькі підхвістки!
Юди всі — Христа продали вь-друге!!
Вамъ всімъ, бачу, дая по десятку золотихъ,
Такъ ви хочъ заразъ вь нехристи радіші
Чортъ зь вами! (Обертається назадъ)
Будьте ви, прокляті по-всьмъ,
Одъ Бога! — Хай забуде васъ, дая ви ожидатъ!

Его забули! — Йдіть собі на пічъ
Коло живокъ качатись — от-то ваше!
А я — за себе самъ-одинъ исправлюсь.

Н а р о дъ.

Семене! Брате! ми, твої усі:
Роби нзъ нами, що ти схочешъ, всюди
Веди насъ — вь-право, вь-ліво — хочъ-куди,
На муку, на смерть, вь пекло . . . Ми радніші
За віру правдславну, за родину!

Анастасій.

Семене Герцику, утихомирься!
Послухай-лишь мене . . . Твоя єсть вода —
Хочъ вважишь, хочъ не вважишь, се якъ знаєшь —
Тількі послухай . . .

Г е р ц и к ъ.

Що тамъ буду слухать?
Небись, — хочъ ти и піпъ, и святъ законъ
Толкуєшь, — та я й самъ, що діять, знаю.

Анастасій.

Я знаю й віру, друже. Ти на мене
Розсердився, ти овіс дурно, друже.
Хиба я раму, щобъ Ляхамъ коритись,
Або-що? — Ні, Семене мій коханий!
Хай Богъ спася: душа у мене руська.
И такъ мені на світі жити важко . . .
Такъ важко, брате, що огненну муку

У вічнімъ пеклі я-бъ радіишъ прийняти,
 Ніжъ мучитись, на тєб дивлючися,
 Якъ віра православная страждає,
 И добрий нашъ народъ бідує гірко
 Та тільки те, що все мені вась жалко,
 Тимъ жалко, що, мість визволення й щастя,
 Залучите ви нове бмування!
 Бо зъ чвари вашої добра не буде;
 Половлють тільки та ще більше будуть
 Втісняти — отъ и все! А моя рада:
 По-моєму — відправить до Гетьмана
 Хмельницького тихенько и прохати,
 Що-бъ вінъ измилувавсь — приславъ намъ поміць,
 Бо ми вже страждемо не-в-міру: Такъ!
 Тоді-бъ ми вислобонилися, вражихъ
 Ляхівъ повигоняли-бъ геть відсіля,
 И то не такъ, якъ вигоняли другі,
 Що переріжуть всіхъ та перетоплють!
 Спаси відъ сєго, Боже! — Гріхъ великий
 Відплачувать злочинцямъ по-злодійськи;
 Бо намъ не помсти треба, а слободи.

Чужестранець.

Панъ Гетьманъ вамъ поклонъ свій посилає,
 И отсей листъ велить вамъ прочитать (чита):
 „Дознались ви, що у Переяславі
 Ляхи втісняють руськихъ, и що досі
 Не вислобонились Переяславці.
 Оттимиж отсе, кохані православні,
 Пять тисячъ війська послаю вь поміць.
 Повибивавши всіхъ Ляківъ проклятихъ,

У місті зь нами славьте, діти, Бога —
 Що спасъ Свій людъ відъ тяжкої неволи.

Петро.

Якъ?

Чужестранець.

Такъ. (шумъ міжъ народомъ)

Герцикъ.

Вони сего не стоють, та й не хочуть.

Чужестранець.

Готове військо: я его привідаю.

У вечері, якъ стане вже смеркати,

Й католики въ костелъ свій ізберуться,

Намітьте кожний дімъ, де Ляхъ живе,

Ударьте въ дзвімъ и ріжте суноставіть;

А ми, почувши, явимось заразъ,

Оступимо кругомъ весь Переяславъ, —

И ні-одна проклятая душа

Не вихопиться відсія изъ пекла.

У ранці всі ви будете слободні,

И день святий Великий-день буде двічі

Святішъ для насъ: умісті зь воскресеннямъ

Христовимъ ми святитимемо й намі

Зь пекельної неволи визволення.

У ранці всі ми будемъ християне,

У вечері сегодні будемъ звірі.

Що-бъ шани изъ Ляхівъ не дати нікому.

Що-бъ ні єдилий не утік відъ смерти,
 Кагуйте їхъ; маленька дівчора
 Що-бъ испеклась у поломі сѣгодні . . .
 Що-бъ завтра не було тутъ дяцького и духу:
 Бо такъ вєдить вамъ Пань Вельможний Гетьманъ!

Всі.

Смерть католикамъ! смєрть імъ супостатамъ! Вєсь
 рідъ скорєнимо.

Чужє странєць!

Не дуже-то гвалтуйте, що-бъ не вчули.
 Ти, Герцику, вернешъ свою коханку;
 А ти, роззява, свою матірь. Вєсь
 Розвага буде вь-ранці,

Петро.

Хто ти?
 Кумедний чоловікъ? Скажи, будь ласкавъ,
 Нашъ визволитель? Хто ти татий?

Чужє странєць!

Лисенко! (Усі зъ крикомъ до єго видаються;
 розпроси, шумъ, гвалть)

Тихше, тихше!

Голоси.

Якъ? Що? Хибя вже мертві устають?
 Коханий, милий батьку! Визволитель!
 Чи мабуть се брєхня, що вражі Ляхи

Тебе убили? Ні, увесь на ранахъ! Правда!
 Чи ти живий, чи ти воскресъ изъ мертвихъ?
 Мана! мана!!

Лисенко.

Ні, не мана — Лисенко, люду добрий!
 Лисенко я . . . Вамъ чудно, дивно бачить
 Мене въ труни уставшого? Вамъ страшно
 Мертва живимъ углядіть! Не дивуйтесь,
 Що для свого народа милосердїй
 Господь творить такі дивні дива!
 Я знаю, братці, рознеслася чутка,
 Що вороги Лисенка доконали,
 Закатували голодомъ въ темниці;
 Що обомліли руки вже не въ мочи
 Висмикувать серця у їхъ; що ноги,
 Швидкі на їхъ погибель и мучення,
 Вже не піднимуться, и що одна
 Душа ёго безсилля, дивлючися
 На гірку долю милої родини;
 Літа надъ нею соколомъ по хмарахъ
 И, бачучи братівське лихо, стогне,
 И даромъ поривається; якъ ошля —
 Що по Дніпру въ негоду пожоє,
 Клекоче, рветься, сивимъ пиломъ хлиська, —
 Хотіла-бъ наче берегъ весь залити
 И вихопитись изъ стрижня не мусить
 Такъ, братці, такъ . ся чутка справедлива.
 Я справді вже мертвець? я вмеръ для миру
 И для себе. Вже я не чоловікъ;
 Вже я не той Лисенко, що міжъ вами
 Колись найліпшимъ козакомъ заваєся

Й по-передь різвої кравчини жахомъ
 На кою вороному вигрававъ
 Того Лисенка вже нема . . . Зостався
 Якийсь каліка, хворий, перебитий,
 Якъ дерево підрублене . . . Отъ — той
 Що називається Лисенкомъ. — Чудо
 Опудало — шульпикъ лякати, стовбъ
 Потрухлий: отъ, теперъ Лисенко вашъ!
 Такъ, братці, — я вже вмеръ. Се тинь моя
 Прийшла до васъ, свій рідний Переяславъ,
 Кохаючи, спасти своїхъ братівъ;
 Тобі, Семене, узвернуть коханку;
 Тобі — твою безщасну матіръ; церковъ
 И Божу службу для тебе, панъ-отче:
 Усімъ оддать худобу и слабоду,
 И відомстити ворогамъ за смерть, —
 Такъ відомститъ, щобъ черезъ двісті роківъ,
 Ихъ правнуки Лисенка споминали.

Петро.

Такъ, вінъ! Лисенко вінъ! Лисенко нашъ!!
 Якъ се тебе я не признавъ и досі?

Герцикъ.

Мій брате!

Одинъ зъ Народу.

Скажи-жъ намъ, якъ ти визволився?

Лисенко.

Черезъ Господню помічъ. — Вишневецький,
 Не переспоривши мене у мукахъ,

Що вінъ и я вигадували порізъ —
 Я на Ляхівъ, а вінъ на руськихъ хитро
 Хотівъ мене излапять, а миритись
 Бувъ-захотівъ . . . А я собі на думці
 Ми вмовилися дати війську пільгу
 На місяць. Я-жъ тимъ часомъ намогався
 Убратись у Немирівъ . . . Ажъ на лихо
 Вони самі й надъ насъ були лукавишъ!
 Увъ осені стоявъ я нишкомъ зъ лагремъ,
 Якъ гулькь? — О-півночі мене збудили
 Якісь крики . . . Я починаю й бачу:
 Стоять Ляхи изъ голими шаблями.
 Я спохвативъ шаблюку и рішився —
 Хочъ и пропасти, такъ що-бъ не безъ слави.
 Отъ-туть-то, братці я руки избавивсь
 И ока правого, и сі шрами
 Скрізь по лицю zostались зъ тої ночи . . .
 Я бився, якъ скажений вовкь; одначе
 Мене звязали й повезли въ Немирівъ
 Ажъ затрусився Вишневецький, якъ
 Изъ близьку подивився на Лисенка!
 Велівъ вести мене заразъ въ тортури
 Мене пекли, сікли обі-дві ноги,
 Гарячими залізами сковали
 И кинули у лѣхъ, щобъ зъ пацюками
 Та зъ жабами голодну смерть прийняти.
 Вже сѣмий день мсходивъ — я лежавъ,
 Охлялий, хворий, слабый . . . ледве-ледве
 Душа у тілі, й смерти доживався
 Якъ тутъ мої голині гайдамаки
 Въ Немирівъ ударились. Горе й лихо
 Настигло на Ляхівъ! Падъ Вишневецький

Мерщі утікь. Котрі Ляхи поспіли,
 Пішли за імъ; котрі zostались тамъ —
 У полонѣ та у залізахъ гibli
 Почувши мою долю, гайдаки
 Мене мерщі вислобонили. — Братці!
 Багацько лиха я Ляхамъ подіавъ,
 Багацько християнськихъ городівъ
 Повизволялись черезъ мене
 А рідний Переяславъ мій Останній
 Разъ може я надъ ворогомъ потішусь,
 Нехай же разъ сей буде за родину!
 Сегодні вѣ-вечері ви всі слободні:
 Пять тисячъ війська къ вамъ прийшло на помічъ,
 Пять тисячъ, братці! — Тількі зъ тимъ варункомъ,
 Щобъ ні-одна душа зъ васъ не посміла
 Надъ ворогомъ измилуватись! Въ серце
 Тому нічъ гострий, хто жалує серцемъ
 Католиківъ! — У десятеро імъ
 Відплатимо за ваші біди! . . . Смерти
 Імъ мало! — Братці! — Болісти и диха
 Скількі їхъ є на світі, зберею
 На супостатські голови треклятихъ!
 Хто вигада сильнішу наругу
 Надъ недовірками, тому більшъ чести!
 Той буде перший поміжъ козаками!

Г о л о с ь.

1 - й.

Кости імъ потрошимъ!

2 - й.

Огнемъ палать!

Въ багні топить!

4-й.

Всіхъ до-гори-ногами перевішать!

Анастасій!

Лисенко! — Оса-лищъ роскажу тобі
Я приказку.

Лисенко.

Аби була коротка.

Анастасій.

Коротка. — Бувъ-собі отець ізъ синомъ.

Синъ, на лихо йому, бувъ непокірний,

И все грубивъ проти отца, й не слухавъ;

Одначе добрий батько все терпівъ.

Все одбувавъ, и бувъ до его добрий. —

Разъ синъ вельми нашкодивъ у господі:

Тоді отець розсердивсь, та й прогнавъ

Дитя своє ізъ дому. — Синъ пішовъ,

И тільки вийшовъ ізъ рідного двора —

Прийшлось ему йти черезъ ріку

Мість розломала половідь. Нашъ хлопець

Пішовъ у бродъ, якъ-ось попавъ у яму,

И топне . . . Бачучи те батько,

Зъ вікна та до его — по саму шию

Ускочивъ въ воду й витягнувъ его. —

Що-жъ синъ? — На другий день, мість-ляки

Бивъ батька! . . . Ну, скажи-жъ, будь ласкавъ,
Що' батько зъ синомъ мусить изробити?

Лисенко.

Що? — Батько хай покине злого сина
И прожене на віки изъ господи. —
А ти, пан-отче, хочъ и замовчи,
Бо бачиться, чого ти хочешъ . . .

Анастасій.

Добре.

Ти кажешъ — замовчи; одначе — батько
По-твоєму покинуть сина мусить.
Такъ знай же, сину, знай й ти, люду добрий,
Що батько есть — Господь вашъ милосердий,
А непокірляве дитя — Лисенко;
Бє віна въ святимъ своїмъ Писанні каже:
Не діять лиха й ворогу лихому.
Ти знаєшъ се; одначе, скільки крови, —
Не тільки виної — такої скільки,
Котра колись покуту переважить,
Скільки проливъ ти? — Богъ усє терпівъ,
Терпівъ, поки Егос сягала воля,
Терпівъ волила, — ждавъ, чтобы ти одумався.
Ти не одумався — Богъ тебе окраць, к богу
Одавъ тебе суровимъ ворогамъ,
Однявъ у тебе руку, око, і тіло,
Твоє глиннєць: щоби душа спаслася,
И вляк з ласкавъсь, якъ надъ синомъ батько,
Одъ смерти вивольвизъ изъ пєнїа виїсїа,
Всеицїносє дєсвєтєє Слово . . .

Що мусишь ти робить? — Гарячимъ серцемъ,
 Молитвою та добрими ділами
 Принести Богу дяку Ти-жъ що робишь?
 Ти бьешъ Его. Бо знаешъ, що Спаситель
 Сказавъ: усе, що робишь ти для брата . . .
 Ти робишь для Его — добро чи лихо.
 А братъ твій Ляхъ такий-же, якъ и руський;
 Все чоловікъ, все Божа тварь така-жъ
 И вамъ усімъ — не гріхъ-таки? — Господь
 Почувъ молитви ващі и нещастя,
 Пославъ до васъ Свою святую помічь, —
 А ви заразъ, мість дяки, проти волі
 Его йдете! Великий гріхъ вамъ, діте,
 Великий гріхъ! . . . Коли ви хочете щастя
 И визволення милій Україні,
 Такі дійте вгодне Богу, а не біеу

Лисенко (бере Анносія за руку и обертає
 до церкви):

Онъ-бачишь, цѣрквівка твоя, пань-отче;
 Иди туди молитися за насъ.
 (бере у Герцика шаблю)

Одна душа посміє его послукать —
 Всю голову нічемъ соймь потрошу! . . .
 Не дурно я прийшовъ васъ визволяти,
 Не дурно шлявся передягнутий,
 Не дурно випрохавъ съ Гетьмана помічь:
 Усе-жъ для васъ, усе за васъ . . . Такъ знайте-жті,
 Що я старший надъ вами! . . . Смерть великую и
 Усімъ Ляхамъ! — И маломальски хто
 Изъ васъ не такъ — усімъ заразъ покину!

Народъ.
 Що ти приказуєшь, ми те и зробимъ!

Анастасій.
 Не погубляйте своїхъ душъ за помсту!

Лисенко.
 Не погубляйте свої родини!

Анастасій.
 Послухайте — Господь васъ покарає!

Лисенко.
 Коли не такъ — усіхъ помину заразъ!

Анастасій.
 У церкву, братці! День великъ сегодні!

Хай проклятъ буде той, хто злимъ жаданнямъ
 День смерти Бога-Спаса закаляє!

(Иде — за імъ ніхто; Лисенко йде у другу
 сторону, за імъ усі.)

ХОРЪ.

Хоръ Усіхъ.

Та вже засвітила зоря весняна!
 Ущухнули криги на рідній ріці;
 И золотомъ сся горі-цвітъ по луці;

И стали понурі нетрі вдаряєсь;
 И стали къ лещинцюк бджоли збиратись;
 И звірря играє, и пташсьтво співає;
 И коникъ дорожку, ржучи, починає:
 Всімъ радощі й щастя звістила весна —
 И щастя не має Україна одна!
 Україно! Україно! Така твоя доля!
 Забули тебе ратувать изъ неволі!
 Забули сусіде и діти родини;
 Чи й Ти, милий Боже, забудь Україну!

Хоръ Хлопцівъ.

Дівчата — небожаточка,
 Не чуєте весни?
 Чому ви не співаєте,
 Не водите танківъ?
 Чому ви не квічаєте?
 Чорнявихъ кісь своїхъ?
 Чи хочете співаночки,
 Щобъ ми вамъ почали?
 Чи хочете віночечки,
 Щобъ ми вамъ заплели?

Хоръ Дівчатъ.

Не треба подаруночківъ;
 Готуємъ їхъ для васъ.
 Ой знаємъ ми співаночки,
 Ой є у насъ вінки!
 Испершу ви родинницю
 Слободу узверніть;
 Испершу чужестранцівъ ви

Зъ родини проженіть.
 Тоді приходьте гратися
 Изъ нами на луку;
 И кожному дівчинонька
 Співанку заспіва,
 И кожного козачочка
 Квітками заквіча!

Хоръ Усіхъ.

Снігъ споривъ зъ землею : мовчи ти земле!
 Не страшно мені теперъ сонце твоє!
 А сонце почуло и снігъ розтопило,
 И землю квітками и зіллямъ скрасило.
 И ти, ворогъ пишній, на насъ такъ казавъ
 И Бога, безумний, на сміхъ підіймавъ;
 А Богъ насъ послушавъ — и судъ твій настигъ;
 И ти передъ Богомъ розтанешъ, якъ снігъ!

СЦЕНА VI.

(Лисенко виходить, Марина біжить до ёго.)

Марина.

Де вінъ? Де вінъ?

Лисенко.

Тутъ, сестро, тутъ.

Дивись на ёго, коли ще признавшъ . . .

Моя безщасниця! Моя голубка!

У шпонахъ въ рябця . . . Охъ, моя миленька!

(цілує її)

Марина.

Мій Божоньку! — Чи се ще ти, мій брате!

Каліка, старець!! Охъ, моя головка!

(припада ёму до грудей)

Лисенко.

Не приторкайся, сестронько, лицемъ

До моїхъ грудей: лицькі кулі щокі

Тобі замулють . . . Кості вийшли зъ мясомъ —

Лице твое біленькеє надавлють

Марина.

Дозвіль, мій брате! — Чи не сміють слёзи

Шравівъ твоїхъ Губами висмокчу

Весь гній изъ ранъ тобі . . . Охъ, Боже!

Не має ока! . . . О, мій брате любий!
Хочь би одно у мене можна вирвать
И вставить въ ямку! Я-бъ була радвіша . . .

Лисенко.

О, не кажи сѣго! . . . Не плачь, мій янголь . . .
Бо швидко й я не втерплю и заплачу . . .

Марина.

Мій брате!!! (плаче)

Лисенко.

Не плачь же, сестро! хочь теперь не плачь:
Бо плакати ніколи. Я на часинку
Зійшовся тутъ зъ тобою. Треба діло
Налагодити

Марина.

О, знаю, знаю — серце!
Щобъ вороги тебе не назарили.
О, я тебе сховаю!

Лисенко.

Ні, сестрицю!
Не объ схованні річь . . . Тебе зъ неволі,
Зъ позора визволить, и цілий городъ
Зъ-підъ бусурманської кормиги. Отъ,
Чого прийшовъ сюда я. Вранці будемъ

Ми вже слободні. Вь-вечері сегодні
Ні-одинъ Ляхъ відъ кари не втече

— Різати, пекти,

Згнушатись, наругатись надъ Ляхами
Ми будемъ усю нічъ. Твому злодію
Таку вже кару вигадасмъ вкупі,
Що й чортъ злякається . . . Чого-жъ ти, сестро,
Поблідла такъ? Чого ти затрусилась?
Ей, баба, баба! Що то вже за рідъ
Жіночий вашъ! Ну, добре: тимъ, сестрицю,
Отсе тебе я викликавъ, щобъ часомъ
Чого й тобі у чварі не зробили.
Побіжимо скорішъ къ Дніпру до мене:
Тамъ я тебе сховаю . . . Чомъ ти блідла?
Не бійсь! . . . Тамъ знайдешъ ти свого Семона.

Марина.

Якъ, заразъ?!

Лисенко.

Заразъ, заразъ. А! теперъ я бачу,
Чого жажнулась ти! — Ти пригляділась,
Що въ мене правої руки нема:
И що, коли твій злодій навздогінъ
Пошле по тебе, я не въ силі буду
Оборонить тебе. О, ні, кохана!
Не дасть ще ліва ганьби. А й хочъ ліву
Згублю — у зуби застромлю шаблюку,
А все таки сестри не дамъ въ поталу.

Марина.

Брате, брате!

Лисенко.

А-ну тебе! Ходімо швидко

Марина.

Мій братоньку! — Убий мене, заріжь —
Я не піду зь тобою.

Лисенко.

Що се, сестро?!

Марина.

Семена я ніколи не любила.
Тобі сказали дурно, що и досі
Я убиваюся за ім'я душею.
Тобі сказали, що я поневолі
Живу у старости; ще вінъ мене
Укравъ, однявъ . . . Охъ, брате мій! Для чого
Не трісне грудь у мене, щобъ зь посліднімъ
Диханнямъ вилетіло страшне слово!! . . .
Бий, ріжъ мене — я старосту люблю.
Бий, ріжъ мене — я по любові до ёго,
Щобъ відвзятись одъ Семена, перейшла . . .
Я, родомъ руська, Дяка недолірка
Якъ душу полюбила, и за ёго
Радіша йти на смерть, на катування!

Лисенко.

Ти?

Марина.

Я!

Лисенко.

Моя сестра?

Марина.

Твоя сестра.

Лисенко.

Лисенкова?

Марина.

Лисенкова сестра.

Лисенко.

Иди за мною.

Марина.

Не піду.

Лисенко.

Не підець??

Марина.

Ні — не піду.

Лисенко.

Такъ я тебе насилно
Озьму; заставлю позабути Ляха
Свого; заставлю вийти за Семена.

Марина.

Насилно не заставишъ и не озьмешъ.

Лисенко.

Чомъ?

Марина.

Прежъ, ніжъ ти мене изъ міста здвинешъ,
Я кровю расплинуся предъ тобою!

Лисенко.

Ахъ, ти, змія!! Ти ще мене лякати?!
Иди, кажу тобі, зо мною заразъ!

Марина.

Я вже тобі сказала — не піду.

Лисенко.

Такъ я тебе убью на отсіміхъ місті.

Марина.

Бий. — Вбитъ себе я дамся; тільки
Ити въ неволю — ні.

Лисенко.

Охъ, ти, палюга!
Такъ се тобі у кованівъ неволя,
А у Ляхівъ такъ воля?!

Марина.

Такъ!

Мені и воля и слобода зъ милимъ
Я вже тобі сказала разъ, мій брате,
Що не насилно затягнувъ мене
До себе староста; що я сама
Злюбила зъ імъ. — Та ти-бъ таки подумавъ:
Коли-бъ справді вінъ мене въ неволі
Державъ, якъ полюбовницю свою, —
Чи я-бъ отсе до тебе вийшла? . . . Вінъ би
Такъ и глядивъ за мною, куда-бъ я
Ні повернулась. — Я ёго невіста,
Не полюбовниця; у мене досить
Ще в душі на се. Ти дуже мало
Узнавъ свою сестру Ні, брате! — Прержь
Обнявъ би вінъ мое холодне тіло,
Ніжъ ввавъ за теплу руку, коли-бъ такъ
Якъ полюбовницю схотівъ нелюбий
Мене держати біля себе Вінъ
Мене не силувавъ — сама прохалась,
Щобъ захитивъ одъ Герцижа мене,

Коли-бъ ти не прийшовъ сюда зъ Ляхами
 За прежнє розплатитись, чеснимъ шлюбомъ
 Ми-бъ спарувались після святъ. Тепера
 Вже намъ не жити на світі укупі
 Якъ вірна заручена ляжу зъ імъ
 Въ одній могилі.

Лисенко.

Гаспидъ! Диманъ!

Не ляжешъ зъ імъ въ одній могилі! Заразъ
 Мічемъ тобі я груді рознесу;
 Его-жъ живого спечемо у-ранді
 Здихай!! (замахується на неї шаблею, и бачучи,
 що вона сміло стоить и ні-трошки не ворухяться,
 остановивсь.)

Ти не боїшся смерти??

Марина.

Не боюсь.

Лисенко.

Ну — ти Лисенкова сестра!

Марина.

Его.

Лисенко.

Ти скажешъ полюбовнику своему,
 Ти все єму повідаєшъ зарані
 И визволишъ єго відъ смерти?

Марина.

Ні,
 Сего не буде! Визволять відь смерти
 Не буду я Ляхівъ. Святую помсту
 Моїхъ братівъ не зражу я. Я руська!
 За глуни, за наругу, за неволю,
 За кровъ, за сдѣзи ріднихъ ти прийшовъ
 Изъ ворогами розплатиться глузомъ,
 Наругою, неволею и кровью;
 Прийшовъ защитити одъ посміху віру;
 Позбавить ріднихъ горя; изъ родини
 Сміття чужеє вимісти . . . Багато
 Терпіла й терпить бідная родина!
 Якъ грішниківъ у пеклі дьяволи . . .
 Катують насъ католики . . . Але
 Господь рішивъ — родина слобониться,
 И ляцька кровъ изъ неї рідну змие . . .
 Охъ, брате мій! — душа ще въ мене руська
 И руське лихо дуже — дуже серце
 Мені ворухить . . . Ти объ сімъ не гайся!
 Не зражу васъ; — не тільки що не зражу, —
 Того, котрого я люблю, якъ душу,
 Якъ Божий світъ, якъ, братіку, тебе
 Я не спасу ёго! Я нишкомъ не скажу
 Ему — біжи: тебе убити хочуть . . .
 Сама вамъ помагатиму. — Не дурно
 Къ ёму приходивъ панъ Зацвилюховський
 И щось казавъ, щобъ вінъ берігся! Може
 Вінъ помічá; бо щось вже турбувався,
 Почувши, що народъ чогось стовплявся . . .

Я відведу ёго одъ стереження ;
 Я заведу ёго сюда , якъ смеркне , —
 Й сама тобі кохайка передамъ !
 И вкупі зъ імъ , обнявшись кріпко , кріпко —
 Підъ братниною шаблею загину

Лисенко.

Якъ смеркнеться й почнуть дзвонить въ костелі —
 Щобъ ти була зъ імъ тута , й дожидалась.

Марина.

Буду.

Лисенко.

Та ти израдишъ ?

Марина.

Ні , не зражу !

Лисенко.

Добре.

Будь проклята одъ мене и одъ Бога !!!

(и Марина уйшла й Лисенко уйшовъ)

ХОРЪ.

Перша половина.

Славимъ великую силу кохання!
 Чудне й предивне твоє панування,
 Надъ усє ти на світі силнішъ!
 Те, що и доля сама розлучає,
 Те, що натура заборонає,
 Ти парувшъ до купи й миришъ.

Друга половина.

Славимъ велику любовъ до родини!
 Ти загривашъ те серце, що стине,
 Холодишъ, що пала чимъ дригитъ!
 Ти розривашъ, що доля звязує;
 Нівечишъ те, що натура вказує;
 Приязнее ти робишъ гидкимъ.

Перша половина.

Серце коханнямъ у їй загорілось,
 Все воно зъ милимъ своїмъ ростопилось;
 Нерозривнее вічне кохання єго.

Друга половина.

Мелня „родина“ для їй не чуже;
 Серце въ їй руськеє, а не чужеє;
 А родина для руського висче всего.

СЦЕНА VII.

Нічъ.

(Марина зъ Старостою идуть умісті.)

Староста.

Коли-бъ не твої чорні очи, дівко,
 Що такъ на мене гляючи — либонь
 Ажъ тягнуть за собою, — побожусь
 Всіма Святими, не поплівсь би дурно
 Сюда я. Люде наші въ церкву йдуть,
 А староста, що въ-літку не видали
 Ніколи пішого, блукає ніччю
 По улицяхъ! . . . Кудя мене ведешъ?

Марина.

Сюда. — Бачъ, ти казавъ, що мене любишъ,
 А вже й пеняєшъ!

Староста.

Душко ти моя! . . .

Хочъ би у річку ти мене вела,
 Я-бъ и туда раднішъ! — Но, ради Бога,
 Що ти задумала отсе таке?

Марина.

Послухай, мій Францишку: ажъ ти Поликъ?

Староста.

Я твій коханий, твій жених

Марія.

Е, ні!

Кажі мені, що я в тебе питаю:

Ти Поляк?

Староста.

Нащо споминати те,
Що я радніш був сам забути часом?

Марина.

Ти Поляк, а я руська.

Староста.

Ох, не рви

Ти мого серця бідного! . . . Що хочеш,

Проси в мене, кажі мені Але

Отсе що ти вигадуєш? . . . Марино!!

Марина.

— Руська!

Староста.

Ти янгол божий, з неба
Злетівший, руська для народу тільки,
Як я для його Поляк: а між нами

Немає різниці, ми дружка дружку
 Не станемъ попрікати. Наші душі
 Одна предъ другою, якъ передъ Богомъ.
 Я знаю, що ти вірно мене любишь,
 Якъ я люблю тебе: отъ зъ насъ и годі!

М а р и н а.

Ти мене любишь! Я люблю тебе!
 Одначе — все ти Полякъ, а я руська.
 Ти мене любишь, якъ и я тебе!
 Хиба се намъ що-небудь запевняє? . . .
 Та хто мене запевнить, що, словами
 Ласкавими годуючи мене,
 Ти не ховаєшь въ серці злої думки?
 Ти може хочешъ обманити мене,
 Погратись, якъ изъ дівкою простою,
 А потімъ — поглумитись и прогнати!
 А може що и гірше . . . Хто запевнить
 Тебе у тімъ, що я одною
 Рукою обіймаючи тебе,
 Тимъ часомъ другою не вихопляю
 Ножа изъ пазухи . . . И може въ чарці,
 Що коли піднесу тобі зъ виномъ,
 Усипані отруї . . . Спать безъ ляку
 Не мусишь ти, коли у одній хаті,
 Підъ одной стріхою зъ тобою, спить
 Душа українська! — Ти на себе скажешъ:
 Я такъ божився, коли їй казавъ
 Якъ я її кохаю, такъ по щокахъ
 Лилися слізи, — я кохаю вірно
 Хиба слізамъ та клятьбамъ мусить вірити
 Одъ Поляка Українець?? Де, скажи,

Зосталась на Вкраїні одна церква,
 Де-бъ Ляхъ изъ Руськимъ не клявся дурно,
 Обманюючи Бога и себе?
 Скільки разівъ, цілуючи Вкраїнця,
 Для его гибель Полякъ зготовлявъ?
 Ви вмієте и плакати и божитись,
 И раді стати на вколюшки, и Бога
 Призивати дурно — тільки-бъ ворога
 Лукаво обманити й загубити
 Чи не погибло ціле військо наше,
 А вслідъ за імъ увесь народъ нашъ бідний,
 Якъ клятьбами, божіннямъ и слізами
 Опутали Острияницю Ляхи?
 Изъ тій години кожний поцілунокъ,
 Що Ляхъ Вкраїнцеві дає, — похожий
 На той, що Юда Господу дававъ
 Дарма и клятьби й слізи! — Я не вірю
 Твоїмъ слізамъ и клятьбамъ! — Ти на мене:
 Вона божилась, скажешъ, такъ по щокахъ
 У їй лилися слізи; ні, вона
 Мене кохав вірно . . . А хиба
 Якъ Руські, такъ Ляхамъ и не платили
 Тимъ, чимъ Ляхи їхъ жалували? — Слізи
 И клятьби Руського для Ляха тежъ,
 Що клятьби й слізи Ляха для сего
 Хиба Лисенко, той Лисенко самий,
 Що ви недавно тільки перестали
 Лякатись, — вінъ, кажу, хиба не клявся
 Й не плакавъ предъ вами для того,
 Щобъ лучче погубляти васъ? — Лисенко
 Робивъ зъ Ляхами те, що й думать страшно:
 А я Лисенкова сестра!! . . . Францишку!
 Чи чуешъ? — Я Лисенкова сестра.

Староста.

Марино!

Марина.

— Погляди на городъ
Отсей. Чи такъ вінъ устривавъ Великъ-день
Прежъ, ніжъ лиха-година нанесла
Васъ, злодівъ

Староста.

Марино! Мила, любя!

Коли хочъ трюхи ти мене кохавшъ,
Змилуйся, не нагадуй; хочъ и мусишъ.
Нагадувать: я не одинъ въ сімъ виненъ.
Не я старший; не нарікай на мене
Одного

Марина.

Ти въ сімъ виненъ, ти въ сімъ виненъ! —
Бо ти старший у всімъ Переяславі.
Міжъ-тимъ въ Переяславі жидова
На одкупі церкви святії держить,
Ксёндази на людяхъ іздиють до костёлу,
И кожний день десятки неповиннихъ
Въ тортурахъ або зъ голоду здихають
Весь Переяславъ стражда и бідує,
А ти старший у всімъ Переяславі!!!

Староста (кидається на вколюшки).

Марино, пошануй!

Марина.

Ви шанували
 Нещаснихъ Руськихъ, якъ у васъ прохались?
 Пошанувавъ сѣгодні ти ту жінку,
 Що привели до тебе? — И за те,
 Що бідна вишкомъ напекла пасокъ —
 Ти на три дні її всадивъ у лѣхъ
 На три дні празниківъ! . . . Пошанувавъ!!

Староста.

Маринно! Лихо!
 Біда мені! Морозъ дере! . . . Пусти!
 Пусти ходімо швидче!

Марина.

Стій, Францишку!

Ще я тобі скажу, за чимъ сюда
 Тебе я привела. — Въ ночі сѣгодні
 Лисенко — братъ покійний — появился
 И ставъ надъ постіллю мою. Страшно
 Текла изъ ёго кровъ: увесь на ранахъ,
 Посічений, опалений, безъ ока,
 Ставъ вінъ передо мною. Я злякалась,
 Підняла крикъ . . . Вінъ підійшовъ до мене
 И такъ казавъ: Не бійся, сестро! — Соромъ
 Твій знаю; але не прийшовъ того,
 Щобъ попрікати тебе. — Сеі ночі,
 Коли задзвонять у костелі, ти
 Свого коханка приведи до Альти:
 Тамъ покажусь ёму

Староста.

А отъ и дзвонють!
Ні, мабуть вінъ пожартувавъ зъ тобою:
Немає, бачъ, и досі! — Ну, ходімо!

Марина (вихвагує у єго шаблю и біга
махаючи єю).

Такъ! Дзвонють, дзвонють, дзвонють!!! Геї, злітайтесь
Ви, чорні ворони, на Переяславъ!
Тутъ добра вамъ потала буде!! Дзвонють!!!
Се дзвонють ще до церкви . . . Католики
Збіраються молитись Богу тихо
А що, якъ инколи задзвонють инакъ, —
Задзвонють такъ, що нъ кожного Поляка
Волосся настоборщуться?! А, бачишь,
Дзвонили такъ, ти самъ казавъ, по иншихъ
Українськихъ городахъ

Староста.

Охъ, що се? що се??
По всіхъ церквахъ вже й руськихъ дзвонють . . .

Марина.

Дзвонють!!

(регочеться)

Буває страшний дзвінъ, якъ, разомъ зъ звономъ,
Скризь понесеться: „Смерть Ляхамъ!!“

Г а л а с ь.

Смерть ворогамъ !!!
(Пожаръ , гукъ , крикъ , плачъ.)

С т а р о с т а.

Израда! Чвара!

М а р и н а.

Ні! — розправа! Помста!
Багато лиха Руські одбували,
Нехай теперъ поплатяться й Ляхи!

С т а р о с т а.

Марино! — Шаблю, шаблю!

М а р и н а.

Ні! Не дамъ
Тобі я шаблі! (кидає въ річку) Въ Альту! Хай
Лежить вона на память нашимъ внукамъ! . . .
Такъ, милий мій, коханий мій Францишку!
Нема надії, ми загинемъ вмісті,
Загинемъ разомъ! — День страшний настигъ:
Лисенко вставъ изъ домовини, грізно
Гукнувъ крикнувъ на грізную кравчину . . .
Уранці Переяславъ слобониться;
Сьогодні пощитаються зъ Лягами.

С т а р о с т а.

Марино! що се?!

Марина.

Помста и слобода!

Староста.

Куда мені біжати? Що робити?
Пожаръ! Різня!

Марина.

И помста и слобода!

Староста.

Змія!! Я задую тебе!! Ти перша
Изгянешъ

Марина.

Перша изъ тобою вкупі.
Ось заразъ налетять сюди козаки,
Лисенко й Гердикъ. Тутъ, обнявшись кріпко,
Ми згинемъ вкупі. Я тебе кохала
И за кохання згину.

Староста.

Мати Божа!!!

Марина.

Молись — дарма! Божий судъ настигнувъ!

Староста.

Марино, серце! — Що ти робишъ?!

Мариня.

Те, що
Робить я мушу. Якъ дівчина руська —
Я помогла братамъ своїмъ и Ляха
Старшого привела на згубу Руськихъ;
А якъ твоя коханка — вмісті згину
Підъ руськими шабляками.

Староста.

Я чую —
Сюди біжать . . . везе немає шаблі . . .
Немає бережіння . . . Лихо! Смерть! . . .
Марино! — Що ти наробила? . . .

Мариня.

Серце
Мое! мій милий! мій коханий! мій
Францишку вічно-любий! . . . Чую, чую!
Йде смерть до насъ! . . . О, серце! дай, прилипнемъ
Губами дружка къ дружці и загинемъ!
(кидається ёму на шию и цілує ёго.)

СЦЕНА VIII.

(Лисенко, Герцикъ, Козаки зъ списками,
зъ ліхтарями, шаблями прибігають товпою.)

Лисенко.

Тутъ, тутъ воїни! Сестра не обманяла!

Герцикъ (видається зъ шаблею на Старосту).

А, злодій! А! . . . Добравсь до тебе!
(хоче ёму ударить, та побачивши, що Марина ёго обіймає, остановився)

Марина.

Бий . . . Що-жъ ти ставъ, Семене? Бий насъ двохъ!

Герцикъ.

Марино! Що се? Ти ёго цілуєшь!!

Марина.

А що-жъ таке, що я ёго цілую?
Коли ёго заб'єшь, я жить не хочу!
Бий насъ обохъ! . . . Бий, ласкавъ будь, Семене!

Герцикъ.

Чи я отсе зустріти думавъ? . . . Боже
Мій милий Ти, моя Марина люба,
Моя невіста, котру я кохаю
Одну на світі, для котрої чвару
Почать рішився

Марина.

О, душа нікчемна!!!
Такъ ти не за своїхъ братівъ недолю,
Не за родину шаблю піднимашъ —
За дівчину, паскудний бахуръ! . . . Знай же,

И ви всі знайте, добрі люди. Правду
 Скажу вамъ передъ смертю. Я Семена
 И не люблю, ніколи и не хочу
 Любить! - Отъ мій Францишокъ милий, любий:
 Изъ імъ радніша вмерти. Брате, чуєшь!
 Я діло сповнила своє, сповняй же
 И ти своє! (обійма Францишка)
 Убийте насъ у-купі!

Лисенко.

Гей, хлопці! Розлучіть їх!

СЦЕНА ІХ.

Анастасій (убігає).

Горе! Горе!

Гнівъ Божий обертається на гордихъ!
 Рука Господня помстниківъ карає!

Лисенко.

Що ти, панъ - отче?

Анастасій.

Пешануйте, ради
 Христового святого Воскресення!
 Жиди боялись тіла у суботу
 Зоставить на хресті: ви Християне
 Въ ту нічъ, коли Спаситель, люби наша,
 Замучений за грішнихъ чоловіківъ,

Воскресъ и сущимъ въ гробі дарувавъ
 Животъ — ви кровъ лете й пожаръ підняли!
 Народъ, якъ дикий звірь, розлютувавсь,
 Все б'є и ріже й палить . . . бідні діти
 Объ каменюки розбивавъ! . . . Горе
 Та лихо намъ! — Охъ, пошануйте, братці!

Лисенко.

Пань-отче, дарма просишъ!

Анастасій.

Діти! Братці!
 Ви закаляли празникъ Божий Ви
 Глумуєтесь изъ Божій благодаті —
 Ви зводите Ёго святую ласку! — Горе
 И лихо помстникамъ!

Герцикъ.

Пань - отче!!

Анастасій.

Не позирай на мене такъ гнівливо,
 Щобъ Богъ на тебе не поглянувъ такъ-же.
 Бо я вже бачу: много світового
 Добра тебе позбавивъ Вінъ с'єгодні!
 Семене! ти полковникъ Переяславський!
 Ти маєшъ волю: пошануй Ляхівъ!
 (Герцикъ відвертається, Анастасій приймає ёго за
 руку.)

Семене! Ти ще молодий: ще мало
 Господь тобі на світі давъ пожити;
 Ще мало твоє серце одбуло . . . Теперъ
 Для єго наступá двi радощi, и перша —
 То християнська радiсть, щобъ простити
 Своїмъ врягамъ: ти ще її не знавшь! —
 А друга — то дияволська радiсть,
 Щоби потiшитись надъ їхъ бiдою: ти
 Не знавшь и сеi . . . Охъ, брате! — Друга
 Тобi здається приязниша першiй! . . .
 Семене, ти ще молодий! . . . Охъ, друга
 Страшна радiсть, и не довга: скоро
 Їi туга и мука замiняе —
 А перша радiсть продовжиться довго,
 Весь вiкъ твiй буде розважати тебе,
 И пiсля смертi вь вiчну райську радiсть
 Перейде Змилосярдися, Семене!

Г а л а с ь.

Ге! бiсiвъ синъ! — Теперъ прохатись вмiєшь?
 А якъ колись мiй батько у тортурахъ
 Прохавсь! Забувъ?! Вь огонь, розсучий сине! . .

Г е р ц и к ь.

Пань - отче, чуєшь?

А н а с т а с i й.

Чую, синку! чую . . .
 Ти спомянуєшь и про свого отця,
 Що мученицьку смерть прийнявъ за правду

Его душа теперъ у божіихъ царстві
 Ликує зъ янголами . . . Не турбує
 Її покоя помстою. О, гірко
 Душі на світі тімъ, коли на сімъ
 Гріхъ за її творять! Теперъ твій батько
 И въ царстві невеселий ставъ . . . вінъ бачить,
 Що ти за ёго хочешъ відомщати;
 А праведні душі дуже плачуть,
 Коли побачуть, що на світі роблють
 Худев кривні їхъ . . . Семене, синку!
 Ради душі покійника отця,
 Ради спасення твоїй душі
 Ось я, старий, ажъ въ ніжки поклонюся
 Тобі — змилуйся! пошануй! . . . Слізами
 Всі ноги обіллю тобі — змилуйся!
 (становиться на вь-колюшки)

Герцикъ.

Пань-отче, встань! — що бо ти робишъ се?

Анастасій.

Ні, я не встану — буду тутъ лежати,
 Поки — або тебе вблагаю въ ласку,
 Або забъвешъ мене . . . Ти чоловікъ,
 Ти християнинъ . . . змилосердись, синку,
 Коханий, брате. батьку милий мій,
 Змилуйся! (кляняється до нігъ)

Герцикъ (кидається до ёго на вь-колюшки.)

Устань, свята душа . . . Я виненъ, виненъ!!
 Охъ, я тебе зобидівъ . . . Охъ, прости

Дурного! — Бачу я: великий гріхъ
Мені! . . . Прости мене

Анастасій.

Ні, ти не виненъ
Крий-Боже, ти не виненъ! — Я прощаю
Тобі усе — уважь же й ти! О, ради
Христа, змилуйся . . . Погляди, изъ кожною
Часякою десятки душъ тамъ гибнуть

Герцикъ.

Пань-отче . . . Що мені робити? . . Я
Не властень, — в старший: прохай Лисенка!

Анастасій.

Лисенку? . . . Змилосоудись!

Лисенко.

Годі, годі!

Сего не буде!

Анастасій.

Не гріши, не вводи
Своїй душі у напастъ . . . Мало літъ
Вже, може, жить тобі: пора подумать!
День прийде, коли Богъ тебе заставить
Дать одповіть за все твоє життя
Охъ, тяжко буде въ день той одвічати!
И рани не спасуть тоді тебе!

Лисенко.

Ще разъ тобі скажу: сѣго не буде.

Анастасій (кидається ёму въ ноги).

Ні, буде! буде! . . . Чи хіба не жінка
Тебе вигодувала? Чи ти въ лісі
Родивсь міжъ звіррямъ? Чи въ тобі немає
И серця чоловічого? . . . Лисенко!
Багацько крові й слізъ, що ти проливъ,
Предъ Богомъ справедливимъ избралось
Багацько ти проти закона діявъ
Одно хочъ добре діло на віку
Своїмъ зроби — и Богъ тобі простить . . .
Простить! — Одна сліза, що проливає
Зъ покути грішникъ, изтирає гріхъ —
И злодій робиться впять синомъ Божиимъ.
Змилуйся!

Лисенко.

— Сѣго не буде.

Анастасій.

Змилуйся!

Лисенко.

Хочъ не проси — сѣго не буде.

Герцикъ.

И я изъ імъ тебе прохати хочу:
Вінъ правду каже — на що гріхъ намъ брати
На душу? . . . Богъ упять за се скарає.

Лисенко.

Ти просишъ визволить Ляхівъ??

Герцикъ.

Еге.

Лисенко.

Ти баба — не козакъ! Гей, хлопці! хлопці!
Озьміть отсєго рюму одъ мене
И закажіть, щобъ швидко всіхъ губили!
Всїхъ перерізати до півночі! — Такъ,
Кричить, що я вемю

Анастасій (встає и одвертається).

Теперь хочъ годі!

Роби, якъ знаєшъ. — Я йду відсіля
Піду у лісъ або въ болото: лучче
Зъ гадюками, зъ вовками жити — ніжъ
Зъ тобою! (Йде прічъ)

Лисенко (довго думя; потімъ обертається, дивиться
пильно у ту сторону, де пожаръ и різня;
потімъ підходить до Анастасія и тихо
говорить:)

Пань-отче! Ти казавъ — багацько крові
И слізъ зібралось передъ Богомъ. Правда!

Багато. — Що, якъ я їхъ пешаную,
Простить мені Господь? . . . Кажі тихенько!

Анастасій.

Простить, усе простить.

Лисенко (трошки подумавши кричить:)

Гей, хлопці!

Біжіть — щобъ заразъ перестали різати
Ляхівъ! Щобъ всіхъ живцемъ зібрали
И дожидались ранка. (хлопці біжать)

Правда, правда!

Пора знести кому

Герцикъ.

Брате рідний!

Анастасій.

Спасенная душа! . . . (Анастасій и Герцикъ
обіймають ёго)

У сей часъ радість

Великая на небі настає

Моліться, діти!

(Герцикъ и Лисенко скількі тамъ разівъ хрестяться
на сходъ сонця)

Лисенко (обтирає слізи).

Швидче, швидче, хлопці!

Біжіть ище и зупиняйте їхъ!

Кричіть, що я велів всіх шанувати!
 Пань — отче! Дай, я руку поцілую
 Тобі, мому спасителю. Ти серце
 Мені звернувъ, ти зъ Богомъ примиривъ
 Мене . . . Святий! (цілує руку)

Анастасій.

Не нарікай святимъ!
 Єдинъ бо Свять Господь нашъ Исусъ
 Христосъ: Ему молись и дякуй, сину.

Лисенко.

Такъ, правда, правда: зробити добре
 Солодче въ сто разівъ, ніжъ зле!
 О, якъ мені теперъ на серці легко!

Козакъ (що державъ старосту).

А зъ сий же що робити?

Лисенко.

Відпустить.

Коли усіхъ прощать, такъ всіхъ . . . А справді:
 Якъ Герцикъ зна! — Я за родину
 Ему простивъ, — простишь ти за невіюту?

Герцикъ.

Марино! Дітьма ми росли у-купі.
 Тоді батьки, любуючися нами,
 Зарані въ жартахъ спарували насъ.

И ми росли, и тежъ кохання наше
 Росло изъ нами. Батько твій покійний
 Виираючи благословивъ насъ. Ти
 Передъ імъ хворимъ поклялася вірно
 Любить мене, клялась мені и потімъ —
 Клялась и зрадила . . . Богъ изъ тобою!
 Иди изъ тимъ, кого кохашъ. Хай
 Господь тобі дарує щастя й долю! . . .
 А я . . . Дай, Боже — щобъ моя погибель
 Тобі на душу не лягла! . . . Дай Боже!
 (відходить)

Лисенко.

Нехай иде собі — чортъ зъ нею!

(Староста до Марини протягá руки)

Марина.

Геть!

Я не піду зъ тобою, бо я руська.
 Ще разъ тобі скажу, Францишку, — руська!
 Тимъ не піду зъ тобою . . . Въ ті години,
 Коли брати мої и одновірці,
 Вислобонившись одъ неволі й лиха —
 Одъ вашої кормиги, чистимъ серцемъ
 Приносять Богу дяку за спасення, —
 Я будь израдницею їхъ не хочу!
 Я не піду изъ вами, зъ ворогами
 Моїй родини, шляться изъ прокляттямъ
 На серці — и відъ Бога, и відъ ріднихъ . . .
 Я не твоя, Францишку, не твоя!

Кохання наше закінчалось. Годі!
 Коли не довелось зь тобою вмерти —
 Теперь уже я не твоя! . . . Прощай!
 Прощай, мій милий, мій єдиний любий!
 Прощай на вічне . . . (обійма і цілує ёго)
 И ви прощайте, добрі люде! Боже,
 Спаси й помилуй вась! . . . Семене, я
 Зобиділа тебе — я каюсь: винна,
 Бо я тебе обмяювала! Лихо
 И гріхъ мені! . . . Бо я веразъ казала,
 Що я тебе кохатиму й кохаю,
 Що ти мені миліше світа . . . Я
 Брехала! . . . Охъ Семене! — Я брехала!
 Ніколи зь-роду серце до тебе
 Не налягало — я-жъ тобі брехала! . . .
 Прости мене, забудь мене, и вірно
 Служи родині й Богу . . . Милий брате,
 Прощай и ти! — Дай, Боже! щобъ одбувши
 И горя й лиха навкінець спокоївсь
 Ти на родиці зь вірними братами
 Та приятелями; щобъ твое серце
 Було чисте и радісне — мовъ небо
 Після доща, якъ сонце хмари згонить;
 Щобъ, дивлючись на милу Україну,
 Слободную й щасливую, тобі
 И весело и радісно було!
 Прощайте, люде добрі! — Хай Господь
 Хранить родину нашу! — Хай вона
 Цвіте собі, якъ маковая квітка! . . .
 Благослови мене, пань-отче добрий:
 Я йду у монастирь. Прощайте, добрі люде!
 (уйшла; усі дивлються на неї зь дивуваннямъ)

Лисенко.

Озьміть ёго й ведіте къ недовіркамъ.
 У-ранці хай підь вашимъ нагляданнямъ
 У димъ свій піде избратись.

Староста.

Кохавши за життя такую душу,
 И утірявши на-вікъ се кохання —
 Мені збирати нічого на світі
 Чого я тутъ не доличивсь? . . . Лисенку!
 Ви одоліли: завтра въ-ранці наші
 Ляхи, котрі сёгодні васъ топтали,
 Изъ города повийдуть, якъ вигнанці —
 Изъ соромомъ, зъ наругою, за посміхъ
 Блукати по світу Ви одоліли!
 Кровава свара наша закінчалась
 И ви ще, одолівши насъ, якъ добрі
 Насъ милуєте!! О, ви добросерді!

. Я не дивуюсь —
 Тобі огидло все одно та те-жъ:
 Ти й вигдававъ сильнішу наругу
 Надъ ворогомъ своїмъ Ти молодець!
 На вигадки голінний!! Охъ, козаче!
 Чи справді думаєшъ, що одинъ разъ
 Пошанувавши насъ, ти стеръ всю кровъ,
 Що прѣливавъ два роки по Україні?
 Чи справді думаєшъ, що однимъ разомъ
 Ти розщитався зъ нами? . . . Рідна кровъ,
 Що въ-слідъ тебе текла, и слѣзи біднихъ, —
 Випалені, винищені країни, —

Кричать мені о помсті проти тебе
 Життя мені не дороге. Лисенко!
 За всі твої наруги и мучення,
 За всі біди, и лиха, и напасті,
 Що такъ колись на насъ ростошно сівъ —
 Теперъ зо мною пощитайся! — Бийся!!
 (вихоплює изъ рукъ у козака шаблюку)

Герцькь.

Безумний!

Лисенко.

Е, ні! вінъ ще й храбрувати!!
 Оттакъ-то, бачь, ихъ шанувать, проклятихъ!
 (вихоплює шаблю; січуться.)

Лисенко (проколює старосту).

У пекло, къ шайтанамъ, своїмъ братамъ! . . .
 (Староста захитався; потімъ ухопивъ обіdvіма
 руками шаблюку, рванувся на Лисенка, ударивъ
 ёго, Лисенко ёго у-друге, и обідва попадали
 на землю.)

Герцькь.

Лисенко! брате! ранили! . . . лихо! . . . лихо! . . .
 швидче сюди! перевязати . . .

Лисенко (лежачи).

Не ранили, а вбили. Дарма, брате,
 Всі перевязки . . . Я кінчаюсь . . . Ляше,

Намъ смерть обою прости мене
За смерть твою — я за свою прошая . . .

Староста (лежачи).

Лисенку! дякую! . . . Ти слобонивъ
Мене зо світу, де нема нічого
Для мене . . . померемо братами. Друже!
Дай руку, и нехай въ примиррі нашімъ
Примириться изъ Польщею Україна! . . .
Ой! . . . Герцику . . . перекажи Марині,
Що я її кохаю . . . (умирає)

(Козаки збігаються коло Лисенка.)

Лисенко.

Охъ, душно! . . . Підведіть мене хоч трошки . .
Де панъ-отець? . . . А! осьде вінъ: у мене
Вже й очи мутьються . . . Прощай, панъ-отче!

Анастасій.

О, Господи! Твоя и власть и воля!

Козаки и Народъ (прибігають зъ крикомъ).
Слобода! слобода! . . На-що се и хто приказавъ
шанувати Ляхівъ?

Анастасій.

Мовчіть . . . Вже й таъ Господъ васъ покаравъ!
Згляніть: вашъ визволитель осьде мертвий . . .

Н а р о д ъ (кричить).

Лисенку! Батьку! Хто ёго? Охъ! Дайте
Сюда убийника! Розірвемо!
Изпечемо!! . . . Нашъ батьку рідний! На-що
Покинувъ насъ?!

Л и с е н к о (тихо).

Охъ! . . . розстєбнїть менї . . . я хочу трошки
Сказать їмъ щось, та дайте мнї водиці

(Анастасїй побїгъ за водою; Герцикъ піддержує
єму голову; Лисенко пѣє.)

Народе православний! . . . Знайте всі,
Що и воякъ бутъ мусить чоловікъ
И християнинъ . . . Усіхъ Ляхівъ
Повипускайте завтра вѣ-ранці . . . Хай
Идуть собі изъ Богомъ до родини
Прощайте, братці! . . . Хай вамъ Богъ поможе!
Молїться всі за грїшну мою душу!

(вмирає)

Г е р ц и к ъ.

Не дише, змеръ!

Г о л о с и.

Умеръ! . . . Умеръ! . . (голосють)

А н а с т а с і й (надъ тіломъ).

Умеръ, якъ лицаръ и якъ християнинъ!
Его душа, покутою й добромъ

Очишена, увійде въ Боже царство,
 Въ збірѣ праведнихъ воїтелівъ Христовихъ.
 Прощай, рачителю слободи й віри!
 Нехай на пізні годи твоя слава
 Останеться на память Українцямъ! . . .
 Несить ёго до церкви святої
 Своєю смертю давъ вінъ намъ слободу.

(обертається до народу)

Народе вірний, православний, добрий!
 Богъ вчувъ молитви ваші, приклонивсь
 До нашої недолі, слобонивъ
 Одъ вражої кормиги и нарікъ
 Своімъ народомъ! Славте, славте Бога!
 Ходімо въ церкву: нічъ велика, все
 Исполнилось світу; кожна тварь
 Да веселиться, бо Христось-Спаситель
 Воскресъ изъ мертвихъ! Радуйтеся, люде,
 Й хваліте Господа!

Крикъ Народа.

Слава Богу!

Слава Богу!

(усі идуть; за іми несуть тіла.)

Герцикъ (позаді їх.)

А якъ мені — и празника немає!!

